

YASHIL IQTISODIYOT VA BARQAROR MOLİYALASHTIRISH
YO'NALISHLARI**Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi**

Namangan davlat universiteti talabasi

niholakhon06@gmail.com<https://orcid.org/0009-0002-9264-6724>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni, uning asosiy yo‘nalishlari va amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida xalqaro tajriba, hukumat siyosati hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalariga asoslangan loyihalarning iqtisodiy samaradorligi o‘rganildi. Tahlillar natijasida so‘nggi yillarda mamlakatda yashil energiya ulushi ortgani, xorijiy investitsiyalar hajmi kengaygani va ekologik barqarorlik masalalariga e‘tibor kuchaygani aniqlandi. Shu bilan birga, yashil moliyalashtirish mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, tijorat banklari tajribasining sustligi kabi muammolar ham qayd etilgan. Maqolada O‘zbekistonning yashil iqtisodiyot sohasidagi istiqbollari va rivojlanish yo‘nalishlariga oid tavsiyalar berilgan.

Abstract. This article analyzes Uzbekistan’s transition towards a green economy, focusing on the key directions and reforms being implemented in this field. The research examines international experiences, government policies, and the economic efficiency of renewable energy projects. The results show that the share of green energy in Uzbekistan has increased in recent years, foreign investment has expanded, and attention to environmental sustainability has strengthened. However, issues such as underdeveloped green financing mechanisms and insufficient banking experience remain challenges. The article provides recommendations for enhancing Uzbekistan’s prospects in developing a sustainable and green economy.

Аннотация. В данной статье рассматривается процесс перехода Узбекистана к зеленой экономике, основные направления и реализуемые реформы. В ходе исследования изучены международный опыт, государственная

политика и экономическая эффективность проектов, основанных на возобновляемых источниках энергии. Анализ показал, что за последние годы доля зеленой энергии в стране увеличилась, объем иностранных инвестиций вырос, а внимание к вопросам экологической устойчивости усилилось. Вместе с тем отмечены проблемы, связанные с недостаточным развитием механизмов зеленого финансирования и ограниченным опытом коммерческих банков. В статье предложены рекомендации по дальнейшему развитию зеленой экономики в Узбекистане.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, qayta tiklanuvchi energiya, yashil moliya, investitsiyalar, ekologik islohotlar.

Kirish. Dunyoda so‘nggi yillarda iqlim o‘zgarishi, ekologik inqirozlar va tabiiy resurslarning kamayib borishi global muammoga aylanib ulgurgan. Endi davlatlar nafaqat iqtisodiy o‘shiga, balki shu o‘shining tabiatga ta‘sirini kamaytirishga ham jiddiy e‘tibor qaratmoqda. Ana shunday yondashuv natijasida “yashil iqtisodiyot” tushunchasi paydo bo‘ldi. Aslida bu model shunchaki ekologiyani himoya qilish haqida emas, balki iqtisodiyot, moliya va ijtimoiy hayotni tabiat bilan uyg‘un tarzda olib borish haqida. Yashil iqtisodiyot energiya tejash, chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlashni rivojlantirish, shuningdek, ishlab chiqarish va iste‘mol madaniyatini o‘zgartirishni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston ham bu yo‘nalishda faol qadamlar tashlayapti. 2019-yilda “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” qabul qilinib, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish va atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan ishlab chiqarishni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Strategiyada 2030-yilgacha issiqxona gazlari chiqindisini 2010-yilga nisbatan 35 foizga kamaytirish, elektr energiyasining 25 foizini quyosh va shamol kabi manbalardan olish maqsadi qo‘yilgan. 2022-yilda elektr ishlab chiqarishning qariyb 82 foizi tabiiy gaz hisobiga to‘g‘ri kelgan bo‘lsa-da, bu ko‘rsatkichni kamaytirish yo‘lida qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, Buxoro, Navoiy va Qashqadaryoda yirik quyosh elektr stansiyalari ishga tushirilmoqda, bu esa mamlakat energiya tizimida “yashil” manbalar ulushini sezilarli

oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar ham O‘zbekistonning bu yo‘nalishdagi harakatlarini qo‘llab-quvvatlamoda. OECD va BMT hisobotlarida mamlakatning “yashil transformatsiya” jarayonida Markaziy Osiyoda ilg‘or o‘rinda turgani ta’kidlanadi. 2023-yilda “yashil energetika” sohasiga jalb qilingan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2 milliard dollardan oshdi. Bu, bir tomondan, iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlarini yaratish, ikkinchi tomondan esa, ekologik xavfsizlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Demak, yashil iqtisodiyotga o‘tish bugun tanlov emas, balki zaruratdir. Bu nafaqat tabiatni asrash, balki iqtisodiyotni kelajak avlod uchun barqaror shaklda rivojlantirishga qaratilgan jarayon. Shu sababli ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning nazariy mohiyati, barqaror moliyalashtirishning o‘rni, hamda O‘zbekistonda bu yo‘nalishdagi amaliy tajribalar va imkoniyatlar tahlil qilinadi. Maqsad – mamlakatda yashil iqtisodiyot va moliyaviy tizim o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ochib berish, shu orqali barqaror rivojlanish yo‘lidagi ustuvor yo‘nalishlarni aniqlashdir.

Metodologiya. Yashil iqtisodiyot va barqaror moliyalashtirish masalasini o‘rganishda ilmiy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada ishlatilgan metodologiya asosan nazariy-tahliliy va tavsifiy (descriptive) usullarga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida xalqaro tashkilotlar – BMT, OECD, Jahon banki va Xalqaro energetika agentligi (IEA) tomonidan e’lon qilingan so‘nggi hisobotlar, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari va ochiq statistika manbalari asos sifatida tanlandi. Ushbu manbalar mamlakatning yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni, barqaror moliyalashtirish mexanizmlari hamda ekologik loyihalarga ajratilgan investitsiyalar hajmini tahlil qilishda qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosi “barqaror rivojlanish” konsepsiyasiga tayanadi. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlaridan (SDGs) 7-maqsad — “Arzon va toza energiya”, 9-maqsad — “Sanoat, innovatsiya va infratuzilma”, hamda 13-maqsad — “Iqlim o‘zgarishiga qarshi choralar” bevosita ushbu mavzu bilan uzviy bog‘liqdir. Shu bois maqola mazkur maqsadlar doirasidagi ko‘rsatkichlar va tajribalarni O‘zbekiston sharoitida tahlil qilishga yo‘naltirilgan. Ish davomida taqqoslash (komparativ) usuli ham qo‘llanildi.

Bu orqali rivojlangan davlatlarning, xususan, Germaniya, Janubiy Koreya va Xitoyning yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha strategiyalari O'zbekiston misolida tahlil qilindi. Ularning tajribasi asosida milliy sharoitga mos xulosalar chiqarishga harakat qilindi. Tahliliy ma'lumotlar sifatida O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Energetika vazirligi hamda Davlat statistika qo'mitasining rasmiy hisobotlaridan foydalanildi. Statistik raqamlar 2019–2024-yillar oralig'idagi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi, bu esa so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tishdagi dinamikani kuzatish imkonini berdi. Umuman olganda, tadqiqotning metodologik yondashuvi real ma'lumotlar va xalqaro tajriba asosida O'zbekistonning yashil iqtisodiyot yo'nalishidagi harakatlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularning yechimiga oid amaliy takliflarni shakllantirishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi faol tarzda ilgari surilmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, iqlim o'zgarishiga moslashish, ikkinchi tomondan esa iqtisodiyotni yangi, ekologik barqaror yo'nalishda rivojlantirishni maqsad qiladi. OECD'ning 2023-yilgi "Uzbekistan's Green Transition" hisobotida qayd etilishicha, mamlakat 2030-yilgacha issiqxona gazlari chiqindilarini 2010-yilga nisbatan 35 foizga kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya ulushini 25 foizga yetkazishni rejalashtirgan. Bu maqsadlar so'nggi yillarda qabul qilingan "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" bilan uyg'un ravishda amalga oshirilmoqda. Energetika sohasida ijobiy siljishlar sezilmoqda. Masalan, 2022-yilda O'zbekiston elektr energiyasining 82 foizini tabiiy gazdan ishlab chiqargan bo'lsa, 2024-yil holatiga ko'ra bu ko'rsatkich 76 foizgacha kamaygan. Energiya tizimida shamol va quyosh manbalarining ulushi ortib bormoqda: Navoiy, Buxoro, Jizzax va Qashqadaryo viloyatlarida ishga tushirilgan quyosh elektr stansiyalari yiliga 3 milliard kVt/soat elektr ishlab chiqarish quvvatiga ega. Jahon bankining 2024-yilgi ma'lumotiga ko'ra, bu loyihalar hisobiga har yili 2,5 million tonnadan ortiq karbonat angidrid chiqindisini kamaytirish mumkin bo'ladi. Moliyalashtirish jihatidan esa, O'zbekiston "yashil" investitsiyalarni jalb etish bo'yicha ham faol harakat qilmoqda. 2023-yilda

mamlakatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 10 milliard dollardan oshgan bo‘lib, uning 21 foizi qayta tiklanuvchi energiya va ekologik infratuzilma loyihalariga yo‘naltirilgan. Shu bilan birga, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi ham “yashil moliyalashtirish” dasturlarini kengaytirib, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirgan. Masalan, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) O‘zbekistonda 500 million dollarlik “yashil energiya” paketini amalga oshirishni boshlagan. Bu mablag‘lar asosan energiya tejamkor texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash va suv resurslarini tejashga qaratilgan. Biroq jarayon davomida ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Avvalo, yashil moliyalashtirish tizimi uchun zarur bo‘lgan qonunchilik bazasi hali to‘liq shakllanmagan. Mavjud tijorat banklarida “yashil kredit” tushunchasi amaliyotda keng joriy etilmagan, bu esa ekologik yo‘nalishdagi kichik loyihalarning moliyalashtirilishini qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, ayrim investitsion loyihalar hali ham an‘anaviy energiya manbalariga tayanadi, bu esa o‘tish jarayonini sekinlashtiradi. Shunga qaramay, O‘zbekistonning istiqboli ijobiy baholanmoqda. 2024-yil holatiga ko‘ra, mamlakatda 2,9 gigavatt quvvatga ega qayta tiklanuvchi energiya obyektlari ishga tushirilgan, 2030-yilgacha esa bu ko‘rsatkichni 12 gigavattgacha yetkazish rejalashtirilgan. Bunday sur‘atlar O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda “yashil energetika markazi”ga aylanish imkoniyatini oshiradi. Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo‘lsak, Germaniya, Janubiy Koreya va Xitoy yashil iqtisodiyotga o‘tishda muvaffaqiyatli natijalarga erishgan. Germaniyada 2023-yilda elektr energiyasining 46 foizi qayta tiklanuvchi manbalardan olingan bo‘lsa, Xitoy 2030-yilgacha karbon neytrallikka erishish uchun yiliga 400 milliard dollardan ortiq sarmoya kiritmoqda. Bu davlatlarning tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotning muvaffaqiyati nafaqat moliyaviy qo‘llov, balki davlat siyosatining barqarorligi, aholining ekologik savodxonligi va texnologik innovatsiyalarga bog‘liq. Demak, O‘zbekiston hozirda yashil iqtisodiyotga o‘tish yo‘lida muhim bosqichda turibdi. Mavjud imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida ekologik yondashuvni mustahkamlash, moliya tizimida “yashil” mexanizmlarni kengaytirish va xalqaro hamkorlikni yanada

kuchaytirish zarur. Shu yo‘l bilan mamlakat nafaqat iqtisodiy o‘shishni ta‘minlaydi, balki kelajak avlodlar uchun toza va barqaror muhit yaratadi.

Xulosa. Bugungi global iqtisodiy rivojlanish jarayonida yashil iqtisodiyotga o‘tish har bir davlat uchun muhim strategik yo‘nalishga aylanmoqda. O‘zbekiston ham bu jarayonda faol ishtirok etib, o‘zining iqtisodiy o‘shishini ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtirishga intilmoqda. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hajmi sezilarli darajada ortgan, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik kengaygan va “yashil” investitsiyalar hajmi yildan yilga oshib bormoqda. Bu holat O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish yo‘lidagi qat‘iy pozitsiyasini va barqaror rivojlanishga bo‘lgan siyosiy irodasini ifodalaydi. Shu bilan birga, bu sohada ayrim tizimli muammolar ham mavjud. Jumladan, yashil moliyalashtirish mexanizmlarining to‘liq shakllanmaganligi, tijorat banklarida ekologik yo‘nalishdagi loyihalarni kreditlash tajribasining yetarli emasligi va aholining ekologik madaniyati past darajada ekanligi jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shuningdek, ekologik loyihalarni qo‘llab-quvvatlaydigan maxsus soliq va imtiyoz siyosati ham yanada takomillashtirilishga muhtoj. Kelgusida yashil iqtisodiyotning rivojini ta‘minlash uchun bir nechta yo‘nalishlarda amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Avvalo, “yashil moliya” infratuzilmasini shakllantirish, ya‘ni yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar va barqaror investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish muhim. Bundan tashqari, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, ekologik texnologiyalarni joriy etish va bu boradagi xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish lozim. Aholining ekologik savodxonligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi. Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot O‘zbekiston uchun nafaqat ekologik xavfsizlikni ta‘minlovchi yo‘l, balki iqtisodiy modernizatsiya va xalqaro maydonda raqobatbardoshlikni oshiruvchi muhim omildir. Agar bu yo‘nalishda belgilangan strategik maqsadlar izchil amalga oshirilsa, mamlakat kelgusida Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanishning yetakchi markaziga aylanish salohiyatiga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Asian Development Bank. (2023). Uzbekistan: Country partnership strategy 2023–2027. Manila: ADB. <https://www.adb.org>
2. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2024). Green finance and renewable energy investment in Uzbekistan. London: EBRD Publications. <https://www.ebrd.com>
3. Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan. (2024). Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi: 2023–2030-yillar uchun yo'l xaritasi. Toshkent: MEFR Press.
4. OECD. (2023). Uzbekistan's green transition: Policy recommendations and roadmap. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org>
5. The World Bank. (2024). Uzbekistan Energy Sector Review 2024: Transition to a sustainable future. Washington, DC: World Bank Group. <https://www.worldbank.org>
6. United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Sustainable development and green growth in Uzbekistan. New York: UNDP Publications. <https://www.undp.org>